

**STAVBA
BUDOUCÍHO
CHRÁMU
V NÁS**

JAKO DUCHOVNÍ CESTA

STAVBA BUDOUCÍHO CHRÁMU V NÁS

JAKO DUCHOVNÍ CESTA

INSPIRACE UMĚNÍM ŽIVOTA
OTOKARA BŘEZINY (1868 – 1929)
A FRANTIŠKA BÍLKA (1872 – 1941)

LUDMILA PEŘINOVÁ

„Milý Mistře, jdu osamělý jako Vy. Bloudí někteří mým dílem jako podél řeky, zaujati rytmickým tepotem vln, ale k místům, odkud prýští, a k jejímu ústí, kde se vlévá do věčného moře, nedocházejí.“¹⁾

Tato slova napsal Otokar Březina na samotném počátku duchovního přátelství s Františkem Bílkem roku 1900. Pro sebe v nich nalézám posilu a cítím vděčnost. Aniž bych se v nejmenším chtěla přirovnávat k velkému mistru, obdobný pocit občas zažívám, když předčítám ze své poezie. „Příjemná melodie mluvy...“ nebo „Máš hezký hlas, uklidňující...“ – řeknou někteří. A od těch, kdo si mé verše odnesou i s knížkou domů, mám obvykle příliš málo zpětné vazby. A tak jdu ruku v ruce se svou tvorbou osaměle dál, ale přesto doufajíc, že tu a tam se nějaký potápěč ponoří hlouběji do oné řeky (v níž plují i slova Březinova) a v mých drobných kamíncích a mušličkách roztroušených u dna postřehnou odlesk mozaiky ze zdi „budoucího chrámu v nás“.

Vypůjčuji si toto sousloví z myslitelského konceptu Františka Bílka. ‘Budoucí chrám v nás’ je víze vysoce realizované duchovnosti lidské duše (resp. lidského společenství). Na cestě za touto kvalitou může vydatně pomoci taková umělecká tvorba, která se svou podstatou upíná k nejvyšší Podstatě. Skrze ni tvůrce zdokonaluje a posvěcuje nejen sám sebe, ale vede a pozdvihuje i ty, kteří umělecké dílo vnímají. Avšak jen za předpokladu, že mu porozumějí, dešifrují jeho poselství, otevřou svá srdce a ponoří se do oné ‘řeky’... Ti nejpopovlanější pak v jejím proudu hledají své místo a nasedají na vlastní loďku opravdově a hluboce žité osobní spirituality.

Pomáhám si metaforami. Díky nim bývá vyjadřování snadnější i přesnější než rádoby exaktní definování téhož principu slovníkem psychologie tvořivosti, estetiky i dnes oblíbené problematiky sebe-rozvoje. Navíc básnivý jazyk postihuje i onen neuchopitelný duchovní parametr, o který ve výše zmíněném typu umělecké tvorby jde. Jde o TO, ‘odkud řeka prýští’ a kam ‘se vlévá’, jde o doteky ‘věčného moře’, v němž pokročilá duše tuší své bytostné existenciální zakotvení.

6. listopadu 2022 si připomínáme 150 let od narození sochaře (resp. vícestranného výtvarného umělce) Františka Bílka v Chýnově na Táborsku. K tomuto výročí se 9. října konala v chýnovském kostele Církve československé husitské ekumenická slavnost. Osobnost a tvorba Fr. Bílka se totiž v době první republiky s touto tehdy novou církví proluly.

Od farářky Kamily Magdaleny přišlo vyzvání doplnit bohoslužbu (vedle hry na harmonium) a pietní chvíli u umělcova hrobu na chýnovském hřbitově přečtením ukázek z básnického díla Otokara Březiny, neboť Bílka průběžně inspirovalo k mnoha plastikám a obrazům.

Úkolu jsem se chopila s radostí a záhy i s velkou láskou, neboť mne podnítil nejen k hlubšímu ponoru do Březinova básnického vodstva, ale i do uměleckého a spirituálního světa mystika Františka Bílka.

Postupně ve dnech po slavnosti následujících jsem se pročetla všemi pěti Březinovými sbírkami (*Tajemné dálky*, *Svítání na západě*, *Větry od pólů*, *Stavitelé chrámu*, *Ruce*) a výběrem z esejí, jakož i Bílkovou přednáškou 'Stavba budoucího chrámu v nás' a řadou statí o životě a tvorbě obou umělců. Skrze fotografie jsem se snažila 'vyvínat' zázračnou esenci kontemplace – stavu, v němž mistr tvořil svá duchovní výtvarná díla.

Jejich pohled na umění jako na duchovní cestu mne natolik oslovuje a inspiruje, že si svá osobní zjištění nechci nechat jen pro sebe. Ráda bych se o ně podělila s kýmkoli, kdo je takovým myšlenkám přístupný. A přála bych si, aby alespoň jednoho čtenáře těchto stránek impulsy ze strany obou umělců (a snad i některé mé ideje z toho vyvozené) podnítily k přemítání a vyzvaly ve svých dílčích aspektech k následování. Vždyť svět aristotelsky vznešeného krásna a vysoké etiky, jímž prostupuje výrazná spirituální dimenze, je pokladnicí Ducha s bezbřehým potenciálem. Jeho prostřednictvím mohou nejen autoři sami, ale též i vnímatelé uměleckých děl růst do vyšších pater lidství a oplodnění stykem s duchovními sférami pak vnášet do pozemského života prometheovský oheň – božské světlo Moudrosti a Lásky.

*

: SLEPCY* Les aveugles
CALLEX 1888

Umělecká tvorba byla pro **Otokara Březinu** životní poutí i duchovní cestou. Básník ve svých dopisech už několik let před prvním osobním setkáním s Fr. Bílkem napsal: „*Nečekám nic od života, poněvadž můj život mi nepatří. Patří umění, jehož jsem nedokonalým médiem... Jsem básníkem světel, tónů a tajemného života, jenž dýchá z věcí. A stínů a smrti.*“²⁾

„*Umění u mne jest kultem... Chci vysoké... umění pro vyvolené. O dav a zábavu davu ať se stará, kdo chce. Po tom mi nic není. Nikdy mne neuráží, slyším-li 'Vaším básním je těžko rozumět... Vaše umění je neužitečné, nepovzbuzuje... k činu. Je zbytečné... neujme se v širokých vrstvách'. Netkne se mne to. Píši pro své bratry, pro ty, kteří cítí a smýšlejí jak já... A těm dám chvíli sladkého pocitu, který vznikne, uletí-li duše z želez a pout, volná, dýchající všemi paprsky... vůněmi, barvami, tóny, touhami a bolestí. Neboť i bolest v umění, zachycená zbožně a vroucně, je sladkou.*“³⁾

Během příprav sbírky *Ruce* (kterou Bílek vybavil svými kresbami a roku 1901 vydal) Březina napsal: „*Umění jest mi jazykem, jímž duše vyslovuje svůj úžas z kosmu, do něhož jest zajata, svou bolest a kajícnost, extasi své modlitby a naděje a sladkost mystického objetí všech nesčíslných bratří...*“⁴⁾ Citovaná slova dokládají, že již na počátku tohoto tvůrčího vztahu měl básník spontánně velmi blízko k ideám, jež Bílek zobrazil v konceptu 'Stavby budoucího chrámu v nás' a vyslovil ve stejnojmenném traktátu vydaném tiskem roku 1908.

Myšlenková spřízněnost ovšem vyvěrá i z názvu Březinovy sbírky *Stavitelé chrámu* vydané již v roce 1899. Ústřední rozsáhlá stejnojmenná báseň obsahuje mnoho společného s vizemi Františka Bílka, což mohu ilustrovat na následujících výňatcích:

**VIDĚLI JSME ZÁSTUPY NESČÍSLNÉ. PONUROU MAJESTÁTNOSTÍ VĚCÍ
KRÁČELI SMUTNÍ. CIZÍ BYLY SI DUŠE, JAK BY KAŽDÁ Z JINÉHO SVĚTA
PO TAJEMNÉM ZTROSKOTÁNÍ ZACHRÁNILA SE NA ZEM.
I SNILY O SVÝCH ZTRÁTÁCH.**

...

**MEZI NIMI ŠLI STAVITELÉ TVÉHO CHRÁMU. TI JEDINÍ ZE VŠECH
POZNÁVALI SE ZNAMENÍMI. JAKO SLIB JINÝCH NEBES A ZEMĚ
VIDĚLI HRŮZU A NÁDHERU VĚCÍ. V PLNOSTI NESČÍSLNÝCH FOREM**

CÍTILI PRVOTNÍ NAPĚTÍ TVÉHO TVŮRČÍHO DECHU,
JEŽ JAKO ELIÁŠOVO SVĚTLO ZE VŠECH NEJVYŠŠÍCH LINIÍ KRÁSY SE
JISKŘÍ...

...

VYKOUPENÍM TAJEMNÉ VINY BYLA JIM BOLEST A PRÁCE.
JISTOTOU CESTY VNITŘNÍ RADOST, NEPOHNUTÁ, BÍLÁ A SILNÁ JAKO
SLUNCE,
JEŽ, TŘEBA NEVIDITELNÉ UPROSTŘED BOUŘE A NOCI,
DLE VĚČNÉHO ZÁKONA VLÁDNE ZEMÍ.

...

K MILIONŮM TRPÍCÍCH BRATŘÍ BYLO POSLÁNÍ JEJICH
JAKO K NAJMUTÍ DĚLNÍKŮ K STAVBĚ...

Stavitelé 'duchovnosti' – tedy 'chrámu v nás', ti, kteří již prohlédli a jsou ve spojení s Duchem, vnášejí do šerosvitu pozemského pachtění světlo a smysl. Jsou našimi bratry a zároveň našimi služebníky, neboť nás vedou, jsou nám příkladem, slouží vysokému cíli a proto k němu ukazují směr i ostatním.

O více než šest let dříve ve své první sbírce *Tajemné dálky* (vyd. roku 1893 – tedy v době, kdy se Březina s Bílkem zdaleka ještě vůbec neznal) básník naznačuje obdobné smýšlení o vysokém umění, s jakým se setkáváme v Bílkově 'Stavbě budoucího chrámu v nás'. Vysoký, vznešený piedestal, který autor umění přisuzuje, je zvláště markantní v úvodní a poslední strofě (jež jsou totožné) první básně.

Ó SÍLO EXTASÍ A SNŮ, Z NÍŽ UMĚNÍ
PLÁ BAREV VĚJÍŘEM A V TÓNECH BURÁCI!
TVÝM KOUZLEM Z MYŠLENEK SE ZÁŘE PRAMENÍ,
JAK Z ETHERU SE SVĚTLO NÍTÍ VIBRACÍ.
NA OBĚŤ DUŠE MÉ SVŮJ ŽHAVÝ SEŠLI PŘÍVAL,
Ó MOCI VÍTĚZNÁ, JEŽ V INSPIRACI PLÁŠ,
JAK V OLTÁŘ KAMENNÝ SE OHEŇ S NEBE SLÍVAL,
KDYŽ OBĚŤ KRVAVOU NAŇ KLADL ELIÁŠ!

Na oltáři duchovního umění pak básník (umělec) podobně jako kněz 'obětuje'. Obětuje sám sebe – tím, že se rozdává svým bratřím

a sestram, svým bližním, kteří z jeho krve a vína – tvořivosti a poselství sají elixír pro vlastní duchovní život, spojení s věčným Tajemstvím, v němž nacházíme svůj původ a v němž tkví i kořeny skutečného Umění.

V pozadí cítím přítomnost jistého archetypu, který Bílek konkretizoval v tezi, že ideálem křesťanského umělce je Kristus. *Tajemné dálky* jsou uzavřeny básní *Umění*. Výmluvné jsou zejména následující úryvky:

...

Ó VĚČNÝ, RCI, ZDA SMÍM, KDE CHRÁM TVŮJ Z KOVU ČNÍ
NAD MĚSTEM MRAMORU, SVÉ KRVE TOUHOU NEČIST
PŘI MALÉM OLTÁŘI POD KLENBOU POBOČNÍ
TI MŠI SVOU TICHOU PŘEČÍST?

DO VÍNA EXTASÍ ŽIVOTA MÁČET CHLÉB
NA STOLE OBĚTNÍM, JENŽ POSVĚCENÉ KRYJE
POD SNŮ MÝCH RŮŽEMI A SVĚTLY MODLITEB
TVÝCH MRTVÝCH RELIKVIE?

ZDA V ZLATO KALICHA, MÝCH RUKOU SLABÝCH TÍŽ,
KREV SVOJI ZÁZRAČNOU DÁ TĚLA TVÉHO HROZEN,
A SVĚTLEM ANDĚLŮ ZDA ZRAK MŮJ ROZNÍTÍŠ,
JENŽ K POLOŠERU ZROZEN?

...

SVOU DUŠI V ŽHAVÝ SLOUP VYSÁLÁM DO NEBES
A V RAKEV SÍLY SVÉ JAK V CÍN SE SLOŽÍM KE SNU,
AŽ KŘEČÍ TAJEMSTVÍ JAK PORAŽENÝ KNĚZ
U OLTÁŘŮ TVÝCH KLESNU.

*

Námětový okruh výtvarných děl **Františka Bílka** lze načrtnout letným výčtem několika názvů plastik z různých časových etap umělceho života: *Krucifix, Mojžíš, Modlitba nad hroby, Křížová cesta, Golgota, Adam a Eva, Duchovní setkání, Prorok Daniel, Samuel, Poslední večeře...* Mezi grafikami nalezneme sérii dřevorytů *Výkřiky sv. Terezie* či cykly obrazů *Otčenáš, Nejvyšší Spravedlnost* nebo *Mystický traktát...*

Bílkův přítel Julius Zeyer napsal: „*Kdo nemá pojmu o mystické stránce křesťanství, nemůže Bílka chápat.*“⁶⁵ Vysoké umění a mystika mají mnoho společného, vyvěrají z téhož zdroje. Tvůrčí vytržení charakteristické silnou koncentrací a odstrižením od okolního světa jeví se určitou paralelou mystických stavů. Jednu ze svých spirituálních zkušeností František Bílek vylíčil v dopise Juliu Zeyerovi: „*Noviny všední Vám ani psátí nemohu dnes: nemám pro ně smyslu. Jen jedno od včera večer jímá mne nade vše. Uvedl Pán mne v pokoj duše a k životopisu světců. A tu a tam dotekl se mne, až zachvělo se mi nitro, až plakal jsem šťastné slzy mnoho, až ten záchvěv cítím dosud a svírá se mi nitro. Ani těžké zbití bedny, ani balení ani větší jídlo nevzalo mi ten milý, tichý záchvěv nitra od Pána. Pro mne je to nesmírné štěstí, já v světě nikde takového neviděl a o něm neslyšel. Sv. Terezie je též zažila; jiní svatí rovněž. Povídat o něm nejde; nejde povídat to, co se musí vyžít.*“⁶⁶

František Bílek svou spiritualitu hluboce prožíval a nechal jí prostoupit celý svůj život včetně veškeré své umělecké činnosti. V ústraní se věnoval kontemplaci, v mládí uvažoval o vstupu do kláštera. Stejně jako mnozí mystikové a světci i on prožil fázi tzv. temné noci ducha – pociťování Boží nepřítomnosti, intenzivní žízň po spojení s Bohem.

Z Bílkovy soukromé korespondence lze vyčíst mnohé o osobní duchovní cestě, již umělec cele zasvětil své nitro. „*U mne přestala víra, když jsem Boha začal vidět. Nevěřím proto v Boha, protože Ho vidím. Protože já z vidění toho všechny mé práce běhu a musím brát... ne sen, ale živá síla nezlomná vládne nejen každým tahem mé ruky, ale i každým dechem lásky ke Kristu... Modlitbou ta moje práce je, na základě mého poznání mého Boha i k němu pravé modlitby.*“⁶⁷

Atmosféru Bílkova ateliéru popisuje Otokar Březina po své první návštěvě Chýnova takto: „*Konečně Chýnov. Bílek. Dovedli mne k jeho vile, kterou si postavil uprostřed zahrady, s nádhernými reliéfy Země, bolesti a vyšších nadzemských nadějí. V přízemí vysoká, až do prvního poschodí zdvižená dílna s galerií; známý... reliéf Ukřižované-*

ho ve vznešeném rozpětí jako vidění z extáze roste k výši, nehmotný, s onou podivuhodnou tváří, jež náleží k nejčistšímu, co Bílek dosud vytvořil, a kde v mystické transformaci bolest... proměnila se v záření Boha... /Bílek/ žije krásný a silný život dělníka a kněze, život kontemplance a práce jako v prvních dobách křesťanství a v některých vroucích herezích středověku. Mystické světlo jako zář studijní lampy padá na bibli, vždy otevřenou na jeho chudém stole samotáře a snivce. Jeho umění... poskytuje mu... možnost žítí jedině své myšlenky a uvést v soulad svůj vnitřní a vnější život.“⁸⁾

I úvodní slovo Otokara Březiny k výtvarnému cyklu *Otčenáš* (který vyšel knižně roku 1901) poukazuje k dimenzi hlubokého prostoru, ticha a světla Bílkových obrazových meditací: „Chci, aby byla pojata má slova jen jako mocné mlčení před modlitbou a jako soustředění duševních sil před její tajemnou prací... Chci, abyste sestoupili až v místa, kde vaše duše potkává se s dušemi nescíslných bratří... kde z milionů a milionů tváří vystupuje jako vyzářování skrytého světla, tah za tahem, paprsek za paprskem, mystická tvář Člověka, bolestná, laskavá a z hlubin času se rozjasňující jako hvězda, která se blíží... Tajemství modlitby rozzáří se vám v novém světle. Poznáte, že v sobě odráží celé dějiny lidské duše na zemi, od prvního výkřiku zdrcení... až k oddanému přijetí života a radosti, až k posledním, extatickým výším spočinutí v Náručí...“⁹⁾

*

Bílkovo přátelství s Juliem Zeyerem (1841–1901), spisovatelem o generaci starším, vystřídalové duchovní spříznění s vrstevníkem Otokarem Březinou. Prvním významným plodem jejich spolupráce se stala básnická sbírka *Ruce*, kterou Bílek ilustroval a vlastním nákladem vydal roku 1901.

Symbolika rukou je v Bílkově sochařském díle častá. Zvláštní místo mezi materiály, s nimiž umělec pracoval, zaujímal dřevo. (Svůj osobitý vztah k němu a výklad podal v bibliofilii *Jak mi dřeva povídala*). Stromy, z jejichž kmenů umělec vytvářel své plastiky, vnímal jako symboly života a duchovního růstu. V této rovině se setkával s ideou secese, ale spíše než k dekorativnímu ornamentu směřoval k figurě. Pro Bílkovu figurální plastiku bývá typická kontura připomínající kmen, z něhož na způsob větví vyčnívají **ruce**.

Bílek i Březina jsou představiteli symbolismu. Ponořme se do závěru rozsáhlé básně *Ruce* z výše zmíněné sbírky. Symbol rukou je zde nazírán ve vizi 'magického' zřetězení bratří, lidských soukmenovců, duší směřujících do vyšších rovin bytí, transcendingících do nových, dosud nepoznaných úrovní Vědomí.

**A RUCĚ NAŠE, ZAPJATÉ V MAGICKÝ ŘETĚZ RUKOU NESČÍSLNÝCH,
CHVĚJÍ SE PROUDEM BRATRSKÉ SÍLY, JENŽ DO NICH NARÁŽÍ Z DÁLEK
STÁLE MOCNĚJŠÍ TLAKEM VĚKŮ. NEPŘETRŽITÉ VLNY
BOLESTI, ODVAHY, ŠILENSTVÍ, ROZKOŠE, OSLNĚNÍ A LÁSKY
PROBÍHAJÍ TĚLEM. A V ÚDERU VĚTRU JEJICH, SMYSLY ZHASÍNAJÍCÍM,
CÍTÍME, JAK ŘETĚZ NÁŠ, ZACHYCEN RUKAMA BYTOSTÍ VYŠŠÍCH,
V NOVÝ ŘETĚZ SE ZAPÍNÁ DO VŠECH PROSTORŮ HVĚZDNÝCH
A OBJÍMÁ SVĚTY. - A TEHDY NA OTÁZKU BOLESTNOU,
STALETÍ SKRÝVANOU V BÁZNI JAKO TAJEMSTVÍ RODU...
USLYŠELI JSME KOLOZPĚV VOD, HVĚZD A SRDCÍ A MEZI SLOKAMI JEHO
... DITHYRAMB SVĚTŮ ZA SEBOU NÁSLEDUJÍCÍCH.**

S působivou alegorií 'strom - člověk' se setkáváme v Bílkově kresbě k básni *Místa harmonie a smíření* ve sbírce *Ruce*. Vidíme alej stromů připomínající lidské postavy s gesty vzpínajících se rukou k nebi, kde se navzájem propojují do éterické 'chrámové' klenby. Stavba duchovního nadsvěta nás - bratří vstupuje do sféry ticha, míru a důvěrného spočinutí obdobně tak, jak tento mystický proces líčí verše z Březinovy básně:

...

I PŘICHÁZÍME KONEČNĚ DO KŘIŠŤÁLNÝCH SÍNÍ TVÝCH TICH
(ŠŤASTEN, KDO DO NICH VEŠEL, ŠŤASTNĚJŠÍ, KDO NENAJDE NÁVRATU
Z NICH)

A CELÉ TAJEMSTVÍ SVĚTA BOLESTNÉHO A NÁDHERNÉHO
PŘED NÁMI CHVÍ SE TAM VE SVĚTLE TVÉHO ÚSMĚVU DŮVĚRNÉHO.

KAŽDÝ NÁŠ KROK A POZDRAV, ÚŽASU VÝKŘIK I VZDECH
CHODBAMI BLANKYTŮ ZNÍ TAM JAK HUDBA V NEKONEČNO SE ŠÍŘÍCÍCH ECH;
A NAŠE MYŠLENKY NEJUKRYTĚJŠÍ MAGICKÝM ODRAZEM
JAK SOUHVĚZDÍ NEJČISTŠÍ NOCI TAM VIDITELNY JSOU VŠEM.

...

JAKO PŘI ASPERGES TAJEMNÉM PO STUPNÍCH SVĚTŮ PŘED NÁMI JDEŠ,
GESTEM, JEŽ DUHOVÉ BRÁNY NAD VĚKY KLENE, VŠE POSVĚCUJEŠ:
GENIA SMUTEK, ŽEN KRÁSU, VESELOST DĚTÍ, ROZKOŠE ZAHOŘENÍ,
JEMNÝ SEN KVĚTŮ I ZVÍŘAT ODDANÉ, NEREPTAJÍCÍ POKOŘENÍ.

DOBROŘEČÍME ZEMÍM A MĚSTŮM, KLASŮM A HROZNŮM VŠECH NIV,
KDO Z NAŠICH DLANÍ SE NAPIL, ODCHÁZÍ ZÁŘIV A SNIV,
A POTKÁNÍ BRATŘÍ, I NEJMENŠÍCH, VIDÍME SLAVNÉ V ÚSMĚVU TVÉM
JAKO POTKÁNÍ KNÍŽAT S NESČETNÝM, NEVIDITELNÝM DOPROVODEM...

Symboliku sebeobětování, stejně jako v mnohých básních Březinových, nacházíme i u Bilka. Ruce se v tomto případě nezdvi-
hají k extatickému gestu směřujícímu vzhůru, ale naopak se v obje-
tí kmene zabořují dlaněmi a prsty do dřeva, do stromu života, jak to
ztvárnjuje keramický kachel nazvaný *Zarůstání do stromu bratří* z roku
1903.

Ve svých poznámkách k tomu autor uvádí: „*Nezůstane na
svém vysokém trůnu, sejde až do rmutu a bahna bratří, vyhledá strom
bratří a na něm onu největší ránu. Onu ránu svým životem přioděje
a do stromu bratří zarůstá. Pak už nebude on, jen strom bratří bude žít
dál.*“¹⁰⁾ Vnímám zde zřetelnou konotaci Kristovy oběti. Dnes bychom
tento princip snad mohli popsat jako rozpouštění ega a sebedarování
ve prospěch celku – mystického těla lidství.

Bílkovým i Březinovým uměním se line jak extatický vzmach nahoru k nebi, tak sebeponoření do nitra, jehož 'dno' (domnívám se) je stejné podstaty. Takové zhroucení se do sebe je současně objetím oné nekonečné kvality božství – objetím nebe v hloubi 'já'.

*

7VURCE A ŽENO SEŠTRA
180657

Dílo Františka Bílka i Otokara Březiny protíná i časté téma **bolesti**, jež vyplývá z odloučenosti člověka od jeho vyšší Podstaty, bolesti, kterou plodí nižší vášně, zmatek, lidské tápání ve tmě, nedozírná dálka mystického Světla.

Známa plastika *Slepci* z roku 1902 (později variována v několika dalších provedeních) byla inspirována básní *Hudba slepců* ze sbírky *Ruce*. Zde je její část se závěrečnou strofou naděje:

JDOU NAŠE DUŠE V TISÍCILETÍCH EXILEM ZEMĚ,
SLEPCÍ OSLEPLÍ MYSTICKOU VINOU NAROZENÍ,
KE SVÝM VÁŠNIVÝM, KVÍLÍCÍM, HÝŘÍCÍM HOUSLÍM, Ó SRDCE!
V HOREČNÉ IMPROVIZACI NAKLONĚNÍ.

...

KE KOMU KVÍLÍ TVÁ PÍSEŇ, Ó SRDCE, JAK ÚZKOSTI VÝKŘIK
V HOŘÍCÍM VĚZENÍ, ŽHAVÝMI PRUTY ZAMŘÍŽENÉM?
JAK MARNÁ BUŠÍCÍ TOUHA PO PROCITNUTÍ
NA HORKÉM LOŽI, VŠEMI ATMOSFÉRAMI VÝŠIN ZATÍŽENÉM?

...

A KDYŽ KONEČNĚ KOSMU NEJVYŠŠÍ SOUZVUK
MILOSTÍ OBJALY V NEKONEČNOST ROZPJATÉ INTERVALY:
PROUD SLZÍ A KRVE Z OSLEPLÝCH OČÍ SPÁLIL JIM TVÁŘE
A VŠECHNY STRUNY TVÝCH HOUSLÍ, Ó SRDCE, SE POTRHALY.

Námět bolesti je ovšem možno vnímat i z jiného úhlu. Vnitřní bolest může být motorem k vývoji i klíčem k poznání. Vždyť bez útrap bolesti i temných nocí, bez bojů s vlastními stíny nelze dospět k duchovnímu pokroku, nelze dozrát. V básni *Tajemství bolesti* (ze sbírky *Svítání na západě* z roku 1896), která má působivý úderný rytmus, čteme:

TAJEMSTVÍ BOLESTI! VÝKŘIKY SOUMRAKŮ!
ŠKUBNUTÍ BLÍŽENÍ PO VLÁKNECH ETHERNÝCH!
POTKÁNÍ OHNIVÁ MYSTICKÝCH OBLAKŮ,
JEŽ SVÍTÍ POHLEDŮM DO DÁLEK NÁDHERNÝCH!

...

**PŘES OHNĚ ZÁPADŮ, JAK UHLÍ PLAMENNÉ,
JEŽ V ZRACÍCH ODRÁŽÍ ŽÁR SVATÝCH ŠÍLENSTVÍ,
POCHMURNÝCH MYŠLENEK MÝCH STÁDO ZMATENÉ
TVÝM BIČEM ŽENE PÁN NA PASTVY TAJEMSTVÍ.**

Náhrobek Otokara Březiny v Jaroměřicích nad Rokytnou je dílem Bílkovým z roku 1932 a nese název *Tvůrce a jeho sestra bolest*.

Osobně zde vnímám ještě jeden specifický aspekt bolesti umělců. Mnoho z nich trpí pocitem nedokonalosti vlastního tvůrčího díla. Mnozí své skladby, básně... opakovaně mnohonásobně revidují, ale kýžený pocit uspokojení se přesto nedostavuje.

O tomto jevu („tragickém prvku“) skvěle píše (má oblíbená) Březinova anglická vrstevnice – spisovatelka a mystička Evelyn Underhill (1875 – 1941) v knize *Podstata mystiky a jiné eseje*. Současně přehledným způsobem uvádí do prolínajících se oblastí vysokého umění a mystiky.

„Lidské bytosti mají nejen přirozené, ale také nadpřirozené prostředí; a nejen nadpřirozené prostředí, ale také nadpřirozený život... Patří nejen ke světu dění, ale i ke světu bytí... Kořeny poezie tkví stejně jako kořeny náboženství v tom světě, k němuž má /člověk/ přístup v oné pozornosti nezaměřené na nic konkrétního, v onom klidném receptivním stavu... Ten poskytuje plný... pocit kontaktu se... životem duchovních věcí... svědčí o nesmírných územích lidské zkušenosti, která obvykle ignorujeme nebo přinejlepším shovívavě připouštíme. A přitom je to ta nejvýznamnější a nejcharakterističtější část lidské zkušenosti; neboť zde lidské bytosti odhalují svou transcendentní povahu, svou základní schopnost toužit po věčném životě a rozeznávat jej, svou vášeň pro absolutno, pro Boha, nejvyšší objekt filozofie a náboženství...

Co dává uměleckému dílu jeho velikost? Jistě to, že do určité míry svazuje dohromady dva světy, že dává plodům kontemplace smyslový výraz a prostřednictvím konečných věcí nám dává zakusit chuť nekonečna... Aby takové umělecké dílo mohlo vykonat tento svůj podstatný úkol, vyžaduje od svého tvůrce tři věci: 1) v hloubi duše musí být v kontaktu se skutečností, jež leží za smysly; 2) tuto skutečnost musí přeložit do symbolických tvarů přístupných smyslům a racionální mysli; 3) musí mít pevnou vůli, která z tohoto materiálu provede výběr, dá mu tvar a stvoří z něj obraz, melodii, báseň.

Celý proces umělecké a básnické tvorby je proces vtělování, kontemplance ústící do jednání... Zpráva z věčného světa přichází do světa smyslového, a tak vchází do pole normálního vědomí... Ať už se nám umělci snaží předat pravdu estetickou nebo náboženskou, při tomto překladatelském úsilí musí z úrovně kontemplance sestoupit o krok dolů; a přitom musí něco nechat stranou. Vždycky to vědí a je to tragický prvek v jejich povolání.“¹¹⁾

Jak krásně se tento text doplňuje s jedním z prvních Březinových dopisů Fr. Bílkovi: *„Umění je vlastní, vnitřní řečí člověka, ztracenou a v bolestech znovu nabývanou, schopnou nadzemského zvýšení, serafického rozjasnění, hvězdné lehkosti. Umělec kráčí k dokonalosti svého díla dokonalostí svého života. Všechny druhy umění jsou v podstatě jedno a totéž, malba, socha, hudba, slovo osvětlují se navzájem. V naší době připadá umění úkol naléztí éternějších, všem bratřím sdílitelných symbolů pro věčnou pravdu.“¹²⁾*

Březinova myšlenka, že každé dílo touží po nesmrtelnosti, protože pochází ze světa, v němž se neumírá, může být doplněna paralelou, že dílo touží po dokonalosti, neboť přichází ze světa dokonalosti. A můžeme použít i další analogii, že nitro člověka (je-li duchovně probuzeno) touží po dokonalosti, po naplnění svého ideálu, který je 'božský', neboť pochází od Boha.

Každá cesta k dokonalosti je však trnitá. Každá stavba, má-li zůstat pevná, vyžaduje velké nasazení, prověřování, sebezápor, pokoru, vůli a nezlomnou touhu stoupat vzhůru, ke Světlu a všeobjímající Lásce. Tím spíše 'Stavba budoucího chrámu v nás'.

*

František Bílek při své tvorbě prožíval, jak sám říkal, přítomnost Nejvyššího. Cítil, že jeho myslí i rukama promlouvá On, vnímal mystické spojení s Kristem, nikoli však v bigotně katolickém pojetí. Svou uměleckou práci chápal jako modlitbu či meditaci. Tento charakteristický rys své tvořivé činnosti – svého **duchovního umění** zahrnul do koncipování slovního výkladu myslitelského projektu *Stavba budoucího chrámu v nás*.

Jeho obsahovou náplň svým osobním i uměleckým životem (což nelze oddělovat) sám bezezbytku uskutečňoval. Věřil, že jako 'zasvěcenec' přetavuje do svého umění nejvyšší a nejčistší duchovní ideje, sděluje je a slouží tak svým bratřím. V úvodu svého přednáškového textu *Stavba budoucího chrámu v nás* – poetické prózy (bohatě ilustrované) vydané poprvé roku 1908, čteme:

*„Přišel jsem vám hovořit o umění duchovním. K vaší žádosti jsem přišel. Žádost vaše – vztažené gesto plné milosti, a ve vás gesto davů a snad i budoucích věků... Toužil jsem rozžehnouti duchovní svůj krb, jehož plamen zrcadlil by se ve zraku vašem a my tak uviděli věci, stavy, světy jakoby v záři jediného ohně. Budu vám hovořiti věci, které jsou ve vás; kdyby nebyly ve vás, já bych věci těch ve vás zázračně slovem svým nezbudil.“*¹³⁾ Pamětníci potvrzovali, že pokud umělec svou přednášku realizoval přímou ústní formou, jeho osobnost vyzařovala až mystické pohroužení a jeho klidný hlas přispíval k 'metafyzickému' ovzduší.

František Bílek hovořil z pozice 'vyvoleného' či 'proroka', který byl na svět povolán kvůli úkolu šířit Světlo svým uměním i svým celkovým životem, svědčit o Ukřižovaném a Vzkříšeném. Na člověka, jemuž jsou tyto polohy spirituality vzdálené, může text působit jako zvláštní až nepatřičná sebestylizace ústící do podivných, nesrozumitelných a od tzv. 'reálného světa' odtržených tezí. Bílek však zcela upřímně pociťoval tento svůj životní úkol, který nazřel již v mládí – zejména během svých pařížských studií, protkaných mystickými vizemi a silně až extaticky prožívanou spiritualitou.

Je pravdou, že Bílkovo vyjadřování je místy komplikované a vícevrstevnaté. Je nutné se k mnohým větám a myšlenkám vracet. Setkala jsem se s lidmi, kteří text odložili jako 'nepochopitelný'. Ano, jen něco je v něm vyjádřeno explicitně, podstatná část však spíše implicitně. Vyžaduje tedy rozjímavý přístup, aby se jeho spodní – nejdůležitější, opravdově duchovní vrstva prosákla do čtenářovy 'mysli

i srdce, zvolíme-li tyto pojmy jako symboly racionality a citu (pocitu či spíše intuice a niterného vhledu).

Pokusím se některé ideje zpřístupnit a naznačit inspiraci, kterou v nich lze hledat a najít, otevřeme-li se Bílkovu ideovému světu.

Počátek 'přednášky' je věnován vymezení pojmu 'duchovní umění'. *„Umění, jež jest opomíjeno, tak jakoby ho ani nebylo, které s největšími obtížemi a nebezpečenstvím se dobývá, protože nejvyšší jest umění, o němž psáno jako o 'spasitelném', je 'umění duchovní'...“*¹⁴⁾ A dále pokračuje ve stati osvětlující 'princip lidského pádu' a spolu s ním i úpadku umění.

Aby umění bylo skutečně duchovní, musí platit rovnice vyjádřená slovy: *„Dokonalost naší práce je podmíněna dokonalostí našeho života. Vše, co zasahuje do našeho života, zasahuje i naše dílo. Proto důležitým jest býti duchovně dobrým, silným a krásným! (K tomu účelu stýkati se s krásnými lidmi, obklopovati se krásnými věcmi. Místo, kde bydlíme, bližní kolem nás, věci, na nichž i odpočíváme pohledem svým, zasahují mocně do našeho díla, aniž o tom víme).“*¹⁵⁾

Na éteričnost celkového duchovního zázemí Bílkova spisu ukazují mnohé básnivé momenty, které čtenáře / posluchače zachycují v síti umělcovy poetiky. *„Sníme touhu kvítí pro budoucí, věčný svůj den. Naším snem je život zrnka, v kterém je zárodek věkovitého stromu i přemocných lesů... Sníme o jasné noci, kdy hovoří nám světy krásným světlem svým, když zapadají, světlou dráhu opisující, tak dlouze zářící...“*¹⁶⁾ Jazyk plný metafor a symbolů naznačuje pohyb duše k výšinám Ducha, od časného k věčnému, od snu k probuzení do Skutečnosti Světla.

Mezi řádky však občas zaznívá i jistá skepse, zklamání, elegický povzdech vyplývající z celkového stavu nedokonalosti lidských bytostí, z obtížnosti cesty životem i uměním, která musí počítat s nástrahami a protichůdnými tendencemi než si přeje duše toužící po Nejvyšším. *„Avšak jaká to vichřice mrazivá dere se v podkroví naše, že její chlad až do kostí vniká, jaký to šílený smích a bolestné výkřiky bratří do našich snů! Jak málo těch, kterým dopřáno sniti svůj sen!... Kdeže pak všeho lidstva sen a naděje na naši věčnou budoucí krásu?*

Co duchovních bratří rozeštváno světem, kteří nemají kde odpočinouti, kde posilniti se, kde hlavu položit! Ti pak, kteří Kristův sen sniti touží, hledají svaté ovzduší a klid pouště – marně! Kolik bratří, kte-

ré pro čistotu a pokoru jejich Výsost nebe oblíbila si, že oplodnila jich k zdravému plodu Syna Člověka nyní však pro obtěžkané všelidská hospoda nemá místečka!“¹⁷⁾

Z textu vycítujeme konotaci s betlémským příběhem, v němž se pro zrozeného Ježíše nenalezlo místa jinde než v chlévě, jak vypráví evangelista. Tuším zde i další paralely, v nichž se zjevují obecné duchovní zákony, tedy i zákonitosti mystické cesty člověka. Cesty, kterou by si ty nejpovolnější duše měly svobodně, zodpovědně vybrat jako smysl a naplnění svého života.

Pod pojmem 'mystická cesta' míním upřímnou niternou snahu hledat průsečíky, v nichž se hloubka lidské existence protíná s hlubinou Skutečnosti, božské Podstaty, Jsoucna. Podmínkou je mimo jiné sebekultivace ve smyslu vysoké etiky a umenšování ega, nikoli honba za tzv. mystickými - nadpřirozenými či mimořádnými stavy vědomí.

Plody takové osobní spirituální poutě by pak měl člověk rozdávat druhým. Měl by participovat na jejich povznášení a přispívat ke zduchovnění lidstva jako celku, ke stavbě monumentálního všelidského 'budoucího chrámu' - po vzoru Krista, který lámal a rozdával svůj chléb a učil své následovníky činit totéž.

*

STAVBA BUĎOUKŮ
HO CHRAMU V NAŠE

FRANZIŠEK BÍLEK 1908

„V těchto chvílích trapných úvah táhne mi myslí **‘Stavba budoucího chrámu’**, který by poskytl místo, klid a posilu mým bratřím.“¹⁸⁾ Těmito slovy začíná vlastní stať přednášky – konceptu duchovního rozvoje člověka, v němž důležité místo může zaujmout duchovní umění – jeho tvorba i příjem.

Chrám ve vnějším smyslu lidstvo má. Je jím Příroda. „On /Všemocný/ postavil celou přírodou svatyni velebnou. Kdo nenalezl v přírodě chrámu, ten ho nikde nenalezne.“¹⁹⁾ Chrámem V NÁS (tedy v lidských duších) Bílek miní jistý předstupeň či předsín k tomuto nejvznešenějšímu chrámu vytvořenému Stvořitelem. V součtu jednotlivých bratří – příslušníků lidského rodu pak tyto předsíně tvoří nesmírné ‘stavitelské dílo’ sounáležitosti a spolupodílení se na kultivaci lidstva jako jediného vnitřně propojeného ‘mystického těla’.

V této souvislosti autor odkazuje na příbuzný koncept, který vidí u staroegyptských zasvěcenců. Nutno zmínit, že jistý vliv na Bílkův myšlenkový systém ‘stavby chrámu’ měla dobově přitažlivá kniha Édouarda Schurého *Velcí zasvěcenci*, kterou četl ve francouzském originále (*Grands initiés*).

„Není bez Vyšší vůle, že na toto místo této země a tohoto světa jsme povoláni ku stavbě svého životního díla“ – píše a vzápětí graduje tuto myšlenku do vzájemného prolínání všeho, co je v jediném věčném, bezčasém Bytí, k němuž se vše vztahuje: „*Přívally, vichřice a západ slunce je v nás – tak jako východ jeho, příchod jara, vzrůst květů a plodů uzrání; vždyť není dnů, ani roků, ani životů, ani světů, to vše se nám jenom zdá. Skutečností jest pouze náš Tazatel a my, kteří pouhým mlčením již odpovídáme.*“²⁰⁾

Domnívám se, že prvek ‘mlčení’ zde upomíná na kontemplativnost, kterou je nutno v sobě probouzet a pěstovat, aby se člověk skrze usebírání své mysli učil zdokonalovat schopnost rozlišování a zjemnocitňovat ‘dovednost’ postřehnout pravou duchovní esenci ‘všeho, co jest’.

V kontextu spirituální umělecké tvorby bych použila (s odkazem na výše uvedený citát Evelyn Underhill) pojem ‘pasivní receptivita’, při níž se snadněji dosahuje spojení s hlubšími vrstvami našeho vědomí. Tento kontakt pak ústí do tvořivé resp. umělecké aktivity, pro kterou je příznačná vzedmutá hladina intuice i tzv. pátravá dominanta (vypůjčím-li si tento termín z psychologie kreativity), jimiž mysl ‘sonduje’ onen tvůrčí terén – zásobnici invence a různé cesty, jimiž je

možno se dát. Díky selektivním mechanismům pak z materiálu této studnice mysl vybírá... a tvoří čili převádí, tlumočí ono sdělení shůry do 'jazyka' přístupného našim smyslům – do řeči uměleckých vyjadřovacích prostředků.

V případě umělecké tvorby platí v podstatě analogické principy jako v případě realizace vlastní autentické, kreativní duchovní resp. mystické cesty, poutě životem jako příležitostí k sebezdokonalování a Poznání. Právě slovo 'cesta' je v Bílkově spisu mnohokrát použito. Navíc i jako *Cesta* – název sochařova výtvarného cyklu, při jehož tvorbě si autor procházel 'cestou' symbolicky vyjádřenou sledem biblickým motivů (v podobě obrazů a plastik), konkrétněji od prvního pádu člověka (*Adam a Eva*) přes *Potopu*, *Sodomu...* *Mojžíše*, sled Izraelských proroků až po *Hlas volajícího na poušti* (doplněný Bílkovým textem „*Svatá žizeň těch, již vytoužili rosu shůry*“) a závěrečné *První učence* s mottem „*Co hledáte? A oni řekli Jemu: „Mistře, kde bydlíš?“*”²¹⁾

Tedy jak prostřednictvím duchovního umění, tak obecněji skrze svoji osobní životní duchovní cestu (řídící se obdobnými principy) se duše vydává – puzena žizní po Živé vodě – ke svému domovu, k Prameni, v němž tkví Podstata – Mistr sám.

On je (resp. měl by být, neboť bychom mu to měli dovolit!) i naším mistrem, učitelem, vyzyvatelem k hledání Jeho samotného – Otce uvnitř lidské duše. „*Otce máme na nebi*“ – píše Bílek – „*a my na zemi vláčení jsme jako tůní slz. Proč doma nejsme u Něho? Kdy vrátíme se domů zas? Vidíme stopy Jeho Vůle, jak zde kráčela. Slyšíme ji modliti se ještě Své 'Amen' na kříži. Chuť drsnou má naše země; sladké je jen věčné Boží objetí. Cítíme, že pod paprsky Božího světla a tepla zrodí se v nás zdraví Věčné. Pracujeme, snažíme se poznat, že od příčin prostoru a času počátek všelidské viny; Jen ode vsí další viny – Otče – ochraň nás!*“²²⁾

*

Není v možnostech této eseje podat podrobnější analýzu celého Bílkova textu *Stavby budoucího chrámu v nás*. Snažím se proto upozornit na podnětná místa, která mohou hledajícího nasměrovat a inspirovat k tvořivému uchopení svého života tvořivými rukama, a to v souladu se zákonitostmi Tvůrce, který je Světlem.

Světlo a Slunce spolu významově souvisejí. I tento velký symbol (ve staroegyptském náboženství představující nejvyšší božství) je v Bílkově díle pojednáván. Pojí se s ním např. plastika *Úžas* (1907), ve *Stavbě budoucího chrámu v nás* pak mj. slova: „*Slunce! Jaký to přítel vešel do našich snů! Zázračné požehnání – kam krok jeho vchází. Po výsostech vede jeho cesta – trůn jeho nad mraky. Zákony nezměnitelnými do věčnosti vládne. Jaký to velekněz, že při svaté své oběti stravuje i sám sebe!*“²³⁾

V poslední větě uvedené citace nemohu nezpozorovat odkaz na zásadní ideu, jež se objevuje v řadě náboženských mystérií různých dob a kultur. V Bílkově výtvarné tvorbě jsou inspirace starověkým Egyptem vícečetné. Slunce 'Ra' prochází noci – zászvětim, aby se s ránem znovuzrodilo. Starořecká říše stínů – podsvětí dovoluje těm, kteří díky vlastní snaze a odvaze neuvíznou v jeho osidlech, znovu vyjít na světlo, a to jako vítězové zmoudřelí Poznáním. Hlubinná psychologie stejně jako moderní mystika hovoří o 'stínech' v hloubce duše, s nimiž je nutno se utkat, abychom prohlédli, zpokorněli, mohli se očistit a dle Kristových slov 'znovu se narodit'... a pak pokračovat v cestě za Světlem. Vrcholní mystikové a světci, kteří prošli tzv. temnou nocí ducha, shodně uvádějí, že tato zkušenost byla nutná pro život ve sjednocení s Bohem.

Dualismus noci/tmy – dne/slunce/Světla v příběhu Ježíše Krista vrcholí mystériem Vzkříšení, jemuž předchází ukřižování – sebeobětování. Toto téma je v Bílkově díle ztvárněno nespočetněkrát. Jednotlivé díly cyklu dřevorytů *Nejvyšší spravedlnost* (1914) jsou doplněny texty/názvy: *A vidí, jak i Slunce má svůj kříž, Jest zaujat krásou vycházejícího slunce, Tvůrce u svého obětního oltáře ... Tak poznává Nejvyšší spravedlnost a klade pak za oběť sama sebe*. Rovněž výtvarné zpodobení křížové cesty se u Bílka objevuje vícekrát, jakož i obrazy a plastiky *Crucifixu – Ukřižovaného*, z nichž patrně nejznámější (jako dvoudílný oltář) je umístěn v severní lodi chrámu sv. Víta v Praze. Nad autorovým hrobem ční několikametrová plastika *Modlitba nad hroby*, znázorňující Krista Vzkříšeného – bezvousého a omlazeného.

František Bílek je kristocentrický umělec. Veškeré jeho myšlení, cítění, tvoření... je prostoupeno mystickým Kristem, a to nejen tehdy, kdy rozjímá nad mystériem vykoupení, ale i kdykoli jindy - hovoří-li o přírodě, o pozemských strastech i radostech... Dnes bychom možná sáhli k pojmu 'kristovství', který by v některých případech byl vhodně použitelný, nebo k pojmu 'univerzální Kristus' v pojetí, jaké nacházím ve stejnojmenné knize Richarda Rohra.²⁴⁾

Nyní je snad srozumitelnější výše uvedená myšlenka, že ideálem křesťanského umělce byl pro Františka Bílka Kristus. Již 11 let před publikováním textu *Stavbě budoucího chrámu v nás* tuto ideu umělec rozvedl ve své promluvě na sjezdu Katolické moderny v Praze. V témže roce (1897) otiskl své statě toto téma zpracovávající *Confiteor* a *Za Pravdou* v časopise *Nový život*. Narazil však na odmítnutí, a to nejen ze strany dogmaticky, ale i progresivněji orientovaných katolických kruhů.

Po roce 1908, kdy 'Stavba budoucího chrámu' vyšla tiskem, František Bílek rozvinul více i svoji přednáškovou činnost na toto téma. V jednom z dopisů Otokaru Březinovi napsal, že je těžké odříci žádost k uskutečnění přednášky, neboť „nevíme, zdali Bůh nepožádal! A pak vždy největší užitek z toho mám já: již místo kazatele mne posvěcuje... A pak – musím v bratrech umřít – jinak užitku můj život nepřinese.“²⁵⁾

Jeho verbální projev obsahoval mnohé, co písemně zakódovaný text nikoli. Jedním ze zachycených výroků přímo při přednášce je i tento, který tištěná verze neobsahuje. Předává ale Bílkovo zásadní poselství určené bratřím: „*Pracujme každý o stavbě chrámu ve svém nitru než vkročíme do duchovního chrámu budoucího za hrobem a popatříme Kristu tváří v tvář. Vše, co vám hovořím, je ve smyslu Kristově. Vše jest Jeho Cesta, vše jest v Něm a slovo o Něm jsem neřekl.*“²⁶⁾

*

František Bílek s rodinou vstoupil v roce 1920 do nové Církve československé. Nadchnul se společenstvím 'nového Ducha', v jehož náručí bude moci svobodně tvořit neboli 'kázat o nejzákladnějších vztazích člověka', jak říkal.

Bílkova rodina se angažovala i v rychle se rozrůstající náboženské obci v Chýnově. František Bílek navrhnul nový kostel (resp. sbor) Církve československé pro své rodné městečko – monumentální stavbu s osobitou stylizací přírodních motivů a impozantním Kristem na kříži v presbytáři. Projekt však nemohl být realizován z finančních důvodů.

Roku 1928 byl vysvěcen na kněze této církve umělcův syn František Jaromír Bílek. Mezi působišti, kde sloužil, byl i původně románský kostel sv. Václava Na Zderaze v Praze. Zde jeho otec uskutečnil jeden ze svých nejpozoruhodnějších spirituálně uměleckých projektů. Před Velikonocemi 1930 tu byl v presbytáři vztyčen šestimetrový Bílkův *Krucifix*.

Originálně sochař pojal i zobrazení Božího hrobu. V pozadí jeskyně byla umístěna deska se slovy z Janova evangelia: *"A byla na tom místě, kde ukřižován byl, zahrada a v zahradě hrob nový, v němž ještě žádný nebyl pochován"* (J 19,41) a Bílkův text: *"Ať jsme zahradou Tobě blízkou a v ní ať naše nitro jest hrobem novým, ve kterém nikdo neodpočívá, hrobem světlým, plných ratolestí vonných a skvělých, kde jsou i nádoby plné vůně, jež jsou modlitby svatých a tam (v našem vnitru) pochováme si Pána pro věky."*²⁷⁾

Do skalního hrobu nebylo (na rozdíl od tradičních zobrazování) vloženo Ježíšovo tělo. Místo toho na bílém prostěradle (jež dle evangelia zůstalo v hrobě) spočívá Bible a na ní stojí kalich. Na zem před jeskyni byly postaveny dvě nádoby, které na způsob bání s drahými mastmi doplňují výše zmíněný citát. Interiér chrámu je dotvořen originálními lavicemi a několika plastikami postav z české duchovní historie. Na oltáři s pultem a svícny je bohatě rozvinut Bílkův oblíbený motiv rukou. Celkově jde o jeden z nejpůsobivěji zpracovaných objektů, které umělec vytvořil pro Církev československou husitskou.

Mezi gratulanty v rámci svěcení Františka Jaromíra roku 1928 nechyběl ani rodinný přítel Otokar Březina. V následujícím roce zemřel. U příležitosti 5. výročí jeho úmrtí přednesl František Bílek v Českém rozhlase svůj proslov nazvaný 'Moje radost nad Otokarem Březinou', v němž oslavil básníkovo vysoké umění. *„Připomínejme*

si stále jeho jméno a jeho dílo, protože je svaté... Lyru svou vztyčoval vysoko – až k Bohu. Jak dech Boží vane, zasáhl i do jeho strun, takže slyšíme životodárná slova nezemská, slova člověka Poslaného. Odtud pramení nad Březinou má radost. Radost svou chci zasévat ve světě bratří, aby země vděčně zazářila vůči nebi nejlepšími květy a bíle.

Vidíme-li skvělé dílo a jeho tvůrce, náš zrak zvědavě klouže po rukách pracujících až k jeho tváři. A tu tážeme se: Zda se to věrně kryje – dílo a tvůrce? Jestli se zde něco nekryje, pak jest vše lži zavrženíhodnou. A ještě se tažeme: Zda doma jeho vinou někdo nepláče? Jinak ona vina prozařuje celým jeho uměním, aby zatížila svět bratří. Odtud moje radost na Otokarem Březinou a jeho dílem, protože je veliké a blahodárné!²⁸⁾

„Naše duchovní soužití trvalo přes třicet let. Jako můj výtvarný svět se svou nepřístupnou řečí přiblížil Otokaru Březinovi, tak nelze zatajit, jak jeho svět spolupracoval na mém díle... Vybízal jsem ho, aby nechal učitelování a odstěhoval se ke mně... Opakuji doslova z dopisu Otokara Březiny: 'Což kdyby mi bylo uloženo celé měsíce mlčet, a kdyby mocným dotknutím se mé rty zavřely jako kámen provždy, zatímco by mé tělo žilo dále tajemstvím bolesti. Jakým právem bych pak usedl za stůl bratří já, který jsem nežal. A opustím-li jednou svůj žernov mlýnský, jímž otáčím jako zajatec, nebudu mít síly vrátit se k němu, neboť svým povoláním školním velice trpím.´... Odešel. Nyní se mu o našem soužití už jenom zdá. Blahořečení naše nechť vejde za ním až do věčného snu! A slova jeho, jimiž nás zaslíboval a zasvěcoval jako posvátnou úmluvou, nechť se v nás i naplní.“²⁹⁾

*

S odstupem více než celého století je patrné, že jak Otokar Březina, tak František Bílek v mnohém předběhli svou dobu, tehdy většinou přehnaně věřící v sílu lidskému rozumu, jednoznačných fakt, vědeckého a technického pokroku. V jejich vnímání světa a života jde o dokonalé propojení toho, co obvykle nazýváme 'realitou', s čímsi mysteriálním, co lidskou duši přesahuje a zároveň přitahuje esencí stejnorodosti (totožného původu) a existuje stejně opravdově jako 'pozemská, lidská skutečnost' (což bohatě dokládají prožitky, zkušenosti a výpovědi mystiků všech dob).

Mám pocit, že oproti Březinově a Bílkově současnosti je dnešní lidstvo otevřenější mnohým otázkám, jež se dotýkají existenciální problematiky a spirituality, která nemusí být nutně vázána na teritorium náboženství a církvi. Ani jeden z obou umělců, ačkoli hluboce duchovně založených, nebyl stoupencem církevních doktrín. Snad právě proto je jejich odkaz 'všeprostopující' a nadčasový.

A v tomto bodě mne napadá souvislost s dnešním aktuálním světem víry, náboženství a církvi. Mnozí povolání mluví o krizi. Vyjdu-li z knihy sociologa náboženství Tomáše Halíka *Odpoledne křesťanství*³⁰⁾, lze tuto krizi vnímat jako šanci k přechodu do kvalitativně vyšší, vyzrálejší podoby křesťanství, které jako ekumenické společenství přesáhne dosavadní mentální a institucionální hranice. Podmínkou k tomu je ale důkladná obnova hluboké spirituality (pro níž lze nalézt inspiraci zejména v pokladech křesťanské mystiky). Individuální spiritualita by měla být podporována duchovními centry i duchovním doprovázením a zaměřena spíše kontemplativně. Do vnitřní praxe možno zahrnout např. křesťanskou meditaci, lectio divina, vnější i vnitřní mlčení, modlitbu ticha a usebrání.

Jsem přesvědčená, že významné místo na cestě duše do jejího středu může zaujímat i zvnitřňování vyšších pravd zakódovaných v artefaktech v pravém slova smyslu 'duchovního umění'. Napadá mne, že takového zvnitřňování se může dosahovat i třemi tradičními způsoby '**vnitřní modlitby**'. (Věřím, že právě tento pojem by v případě recepce svého díla František Bílek uvítal.) Tedy rozjímáním, meditací a kontemplací.

Ačkoli se tyto metody mohou vzájemně prolínat, pod **rozjímáním** míním přemítání, uvažování, přemýšlení nad poselstvím daného uměleckého díla. Bohatě se zde zapojují procesy imaginace a projekce. Jde především o osobní pochopení, porozumění umělcovu sdě-

lení (resp. o vlastní interpretaci tohoto sdělení), tedy o hlubší reflexi doplněnou též procitováním, vnitřním prožitkem.

Pokud **meditaci** charakterizujeme jako bdělé, uvědomělé vnímání skutečnosti, pak ve vztahu k transcendentní Skutečnosti jde o plně koncentrované zaměření pozornosti na božské Jsoucno, které k nám promlouvá v přítomném okamžiku skrze duchovní přesah uměleckého díla.

Pod pojmem **kontemplace** se obvykle skrývá 'spočinutí v Bohu', usebrání mysli, stav vnitřního mlčení, kdy je zastavena veškerá mentální i emoční aktivita. V případě kontemplování duchovního artefaktu by mělo jít o úplné zniternění jeho spirituální podstaty tak, aby dosedla do co nejhlubších rovin vědomí.

Prostřednictvím poezie, výtvarného umění, hudby, ale i tance či filmu... se duše může nechat vtahovat do sfér políbených Věčností a v nich se 'znovuzrozovat'... a zasvěcovat do vyšších stupňů moudrosti, jež pramení ze spojení s Mistrem - Podstatou.

Je mým přáním, aby tento text, který jsem napsala s velkým zaujetím a upřímnou vděčností oběma umělcům a 'Světlu v nás' především, oslovil aspoň jednoho potenciálního čtenáře. Inspirovat se těmi, kdo šli před námi, a prohlubovat jimi načrtnutý směr v rámci svého neopakovatelného životního příběhu - vlastní autentické duchovní cesty - je možnost, v níž se skrývá nedozírné bohatství. Nikoli 'bloudit' *"dílem jako podél řeky, zaujati rytmickým tepotem vln"*, nýbrž 'dojítí' *"k místům, odkud prýští, a k jejímu ústí, kde se vlévá do věčného moře"* bychom měli...

Je Svátek všech svatých – 2. listopadu 2022. Na hrobě Františka Bílka v Chýnově mezi květinami a jablíčky září nejen svíčka, ale i bílý kamínek. A vedle něj na cedulce čteme rukou Kamily Magdaleny zapsaný citát ze Zjevení Janova (2,17): *„Tomu, kdo zvítězí, dám něco z ukryté many; dám mu bílý kamének, na němž bude napsáno nové jméno, které nikdo nezná než ten, kdo je přijímá.“*

Prameny:

Bílek, František: Stavba budoucího chrámu v nás. Praha: Lyra pragensis 1996. ISBN 80-7059044-0.

Březina, Otokar: Básnické spisy (Tajemné dálky, Svítání na západě; Větry od pólů; Stavitelé chrámu; Ruce; Torso šesté knihy básni); red. Hýsek, Miloslav. Praha: Česká akademie věd a umění 1948.

Fronková, Marie: Tvorba Otokara Březiny (power pointová prezentace). Soukromý archiv autorky.

Novotný, Jára: František Bílek a Chýnov. Město Chýnov 2000. (Kniha fotografií).

Zajícová, Lenka: František Bílek (katalog k výstavě v Husitském muzeu - galerie Ambit Augustiniánského kláštera ke 150. výročí umělcova narození). Tábor: Husitské muzeum 2022. ISBN: 978-80-8751-77-5.

Literatura:

Adam, Jan: Život a dílo Otokara Březiny. In: Otokar Březina - Nevlastní děti země (výbor z díla). Praha: Československý spisovatel 1988, s. 209 - 259.

Butta, Tomáš: 'Uvedl Pán mne v pokoj duše a k životopisu svět-ců' / Umění a mystika Františka Bílka. In: Víra a umění Františka Bílka (red. Jindra, Martin a kol.). Praha: ČČSH 2012, s. 5 - 11. ISBN: 978-80-7000-077-9.

Jindra, Martin: František Bílek a jeho rodina v Církvi československé / Třicátá léta spojená s farářskou službou syna Františka Jaromíra v Církvi československé. In: Tamtéž s. 51 - 57.

Jindra, Martin - Wagner, Petr: Vzpomínky na Františka Bílka ve výběru z Archivu Českého rozhlasu. In: Tamtéž s. 17 - 20.

Larvová, Hana: 'Zda-li kdo může chápat snahu Husovu lépe' / Jan Hus v díle Františka Bílka. In: Tamtéž s. 21 - 33.

Mrázová, Marcela: Bílkova Stavba budoucího chrámu v nás. In: Bílek, František: Stavba budoucího chrámu v nás. Praha: Lyra pragensis 1996. ISBN 80-7059044-0, s. 80 - 109.

Underhill, Evelyn: Podstata mystiky a jiné eseje. Praha: Dybbuk 2008. ISBN 978-80-86862-62-0. Anglický originál: The Essentials of Mysticism (Oxford: Oneworld Publications 1999).

Citace a poznámky:

Výňatky z básní Otokara Březiny:

Březina, Otokar: Básnické spisy (Tajemné dálky, Svítání na západě; Větry od pólů; Stavitelé chrámu; Ruce; Torso šesté knihy básní); red. Hýsek, Miloslav. Praha: Česká akademie věd a umění 1948.

- 1) *Adam* s. 251
- 2) Z dopisu Fr. Bauerovi z 21. V. 1893. *Adam* s. 247
- 3) Z dopisu Fr. Bauerovi z 20. XII. 1894. Presentace M. Fronkové
- 4) *Adam* s. 252
- 5) *Butta* s. 7
- 6) Tamtéž s. 8
- 7) Tamtéž s. 10, 11
- 8) Z dopisu Anně Pammrové z 2. XII. 1902. *Novotný* s. 8
- 9) Presentace M. Fronkové
- 10) *Larvová* s. 29
- 11) *Underhill* s. 93 – 98
- 12) *Adam* s. 252
- 13) *Bílek, Fr.*: Stavba budoucího chrámu v nás s. 11, 12
- 14) Tamtéž s. 12
- 15) Tamtéž s. 14, 17
- 16) Tamtéž s. 18
- 17) Tamtéž s. 21, 22
- 18) Tamtéž s. 22
- 19) Tamtéž s. 23
- 20) Tamtéž s. 29, 30
- 21) Tamtéž s. 37
- 22) Tamtéž s. 50, 53
- 23) Tamtéž s. 53
- 24) *Rohr, Richard*: Univerzální Kristus. Brno: Barrister and Principal 2020. ISBN 978-80-7364-112-2. Anglický originál: *The Universal Christ (USA/New Mexico/Albuquerque: Center for Action and Contemplation 2019)*
- 25) *Mrázová* s. 106
- 26) Tamtéž s. 107
- 27) *Jindra* s. 52
- 28) *Jindra – Wagner* s. 18
- 29) Tamtéž s. 20
- 30) *Halík, Tomáš*: Odpoledne křesťanství (Odvahe k proměně). Praha: Nakl. Lidové noviny 2021. ISBN 978-80-7422-824-7

O autorce:

PhDr. Ludmila Peřinová, Ph.D. je muzikološka a hudební pedagoška vyučující na Konzervatoři v Českých Budějovicích a ZUŠ. O. Nedbala v Táboře (dříve též dlouhodobě na Jihočeské univerzitě). Ve své publikační práci se zaměřuje převážně na osobnosti české hudby a kultury první poloviny 20. století. Z knižních titulů možno jmenovat např. *Vítězslav Novák – Rozhovory u klavíru* (2019) nebo *Táborský rodák Oskar Nedbal* (2021). Ludmila Peřinová působí v Ústavu pro propagaci díla a odkazu V. Nováka v Kamenici nad Lipou a ve spolku Hadasa, který pečuje o odkaz židovské minority na Táborsku. V Táboře v roce 2011 založila a vede Mezinárodní společnost O. Nedbala. Od mládí píše poezii, knižně vydala sbírky *Noční bdění* (2018) a *Mořská Odyssea* (2022). Věnuje se koncertnímu zpěvu, uměleckému přednesu a tvorbě komponovaných pořadů slova a hudby. S farářkou Církve československé husitské Kamilou M. Lukasovou v Bílkově rodišti – Chýnově založila Ateliér Hildegardis (ekumenický prostor tvořivé spirituality) a vytvořila společnou knihu *Zrcadlo – Zpověď v rozhovorech, obrazech a básních* (2023).

**LUDMILA PEŘINOVÁ: STAVBA BUDOUCÍHO
CHRÁMU V NÁS JAKO DUCHOVNÍ CESTA
VYDALA SPOLEČNOST FRANTIŠKA BÍLKA,
Z. S. V ROCE 2023 V ELEKTRONICKÉ VERZI
VYŠLO JAKO ZVLÁŠTNÍ ČÍSLO ZPRÁV
SPOLEČNOSTI F. BÍLKA, ISSN 2464-5516
GRAFICKÁ ÚPRAVA: FILIP KOCHAN**